SERGIU PAVLICENCU

Institutul de Filologie
(Chişinău)

TRADUCEREA CA INTERPRETARE: ULTIMA VERSIUNE ROMÂNEASCĂ A ROMANULUI *DON QUIJOTE*

Dacă obiectivul de bază al hermeneuticii literare îl constituie „descoperirea, înţelegerea şi interpretarea sensurilor operelor literare" [1, p. 185], credem că aceste operaţii pot fi aplicate cu succes şi în cazul operelor literare traduse. Se ştie că traducerea unei opere literare dintr-o limbă în alta reprezintă, de fapt, trecerea acesteia dintr-un sistem, din cel al literaturii emiţătoare, în alt sistem, în cel al literaturii receptoare. Literatura tradusă se încadrează în sistemul literar receptor ca „un sistem intermediar" (José Lambert), cu conexiuni atît în sistemul literar-sursă, cît şi în sistemul literar-ţintă, traducerile fiind una dintre formele de interferenţă între sisteme. La trecerea unei opere literare dintr-un sistem în altul se schimbă şi funcţiile textului tradus, acesta poate căpăta funcţii noi, diferite de cele pe care le exercita în literatura de origine. Referindu-se la traducerile în limba franceză din ajunul Renaşterii, P. Chavy [2, p. 147-153] distinge zece funcţii principale ale textului tradus în altă limbă: *informativă*, *lingvistică*, *stilistică*, *literară*, *recuperativă*, *importatoare*, *selectivă*, *patriotică*, *democratică şi asociativă*. Fiecare dintre aceste funcţii ale traducerii unei opere literare în altă limbă, în cazul nostru traducerile romanului *Don Quijote* în limba română, ar putea constitui obiectul unor studii speciale. Ceea ce ne interesează însă aici este problema traducerilor ca interpretare.

Urmîndu-l pe Vs. Bagno [3, p. 132-133], care este cunoscut prin studiile sale despre receptarea literaturii spaniole în Rusia, inclusiv prin studiile despre receptarea romanului lui Cervantes *Don Quijote*, vom considera interpretări nu toate traducerile, ci doar pe acelea care îşi propun în mod conştientizat transformarea sau modificarea operei traduse în scopul soluţionării unor probleme specifice, adesea extraliterare. În schimb, interpretările neconştientizate reprezintă singura formă posibilă a receptării oricărei opere literare, avînd legătură directă cu psihologia creaţiei artistice.

Primele traduceri ale romanului *Don Quijote* sau doar ale unor fragmente din roman au apărut încă în timpul vieţii lui Cervantes: traducerea engleză a lui T. Shelton apare în 1612, cea franceză a lui C. Oudin – în 1614, cea italiană a lui L. Franciossini – în 1622. Aceste traduceri se caracterizează prin încercarea de a traduce *ad literam*, iar gradul de cunoaştere a limbii spaniole de către traducători a determinat mai multe greşeli de sens, una dintre dovezile cele mai grăitoare fiind chiar celebrul epitet *ingenioso hidalgo*. În schimb, primele traduceri păstrează aroma şi coloritul epocii, distingîndu-se prin calităţile la care s-a referit autorul însuşi în textul romanului: „Şi totuşi mi se pare că traducerea dintr-o limbă într-alta… e ca şi cum ai privi tapiseriile flamande pe dos, căci, deşi personajele se văd, ele sunt pline de fire care le întunecă şi nu se văd cu claritate netezimea şi pielea feţei" [4, II, p. 514]. Asemenea traduceri, „deşi… pline de fire", după cum scrie Cervantes, nu erau încă traduceri-interpretări, ele conţineau doar unele elemente, şi acelea întîmplătoare, de interpretare. „Pentru a fi interpretări, menţionează Vs. Bagno [3, p. 134], este necesară o distanţă în timp". Şi acestea nu au întîrziat să apară la o anumită distanţă temporală. Dintre acestea trebuie evidenţiate traducerile în limba franceză, în special traducerea lui Florian, apărută în 1799 şi reeditată de mai multe ori. Traducerea-interpretare a lui Florian, cunoscută în toată Europa, inclusiv în Ţările Româneşti, a servit ulterior drept intermediar pentru

BDD-A25988 © 2008 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 17:00:12 UTC)

transpunerea lui *Don Quijote* şi în alte limbi europene. După versiunea franceză a lui Florian, caracterizîndu-se prin numeroase suprimări ale textului original şi fiind adaptată gustului francez, a fost realizată şi prima traducere în limba română a capodoperei lui Cervantes, pe care o datorăm lui Ion Heliade Rădulescu. (De receptarea romanului *Don Quijote* în spaţiul cultural românesc, inclusiv la nivelul traducerilor, ne-am ocupat în unele lucrări publicate cu mulţi ani în urmă [5]). Iniţial, traducerea a fost publicată în „Curierul românesc" (1839), iar în 1840 a apărut în două volume, cuprinzînd însă numai primele cincizeci de capitole ale părţii întîi a romanului. Deoarece traducătorii francezi, menţionează P. Cornea [6, p. 59], „şi-au permis mari libertăţi faţă de original, omiţînd unele pasaje, interpolînd altele, temperînd stridenţele stilistice şi raţionalizînd compoziţia, cititorul român a luat cunoştinţă mai puţin de textul însuşi şi, mai mult, de o interpretare a lui".

Cunoscutul hispanist Al. Popescu-Telega, căruia îi datorăm şi o versiune românească a romanului *Don Quijote*, este autorul unui important articol (*Încercări de traducere a lui* Don Quijote *în româneşte*), inclus în volumul *Pe urmele lui Don Quijote* (1942), în care analizează traducerile în limba română a capodoperei lui Cervantes, de la prima traducere a lui Heliade Rădulescu pînă în timpul său. Al. Popescu-Telega scoate în evidenţă atît calităţile, cît şi deficienţele traducerilor româneşti ale lui Don Quijote, subliniind că numai noi şi încă două ţări din Peninsula Balcanică nu aveam la acea vreme o traducere acceptabilă a romanului lui Cervantes. Vom apela la aprecierile lui Al. Popescu-Telega doar în măsura în care ele se referă la ceea ce ne interesează aici – traducerile lui *Don Quijote* ca interpretări. Caracterizînd traducerea lui Heliade Rădulescu, Al. Popescu-Telega scrie: „Negreşit, nu putem, nu ne este îngăduit să judecăm truda lui Eliade cu criteriile de azi, după ce atît s-a înaintat în curăţirea, explicarea şi înţelegerea textului nemuritoarei opere. Pentru vremea lui este de ajuns şi atît cît a făcut. Şi apoi, aş fi nedrept dacă i-aş tăgădui un fel de povestit hazliu, curgător, romantic, poate chiar prea romantic, din care pricină se schimbă aici firea personagiilor şi se spulberă şi ce brumă de atmosferă spaniolă mai rămăsese în prelucrarea după gustul francez a lui Florian. De un singur lucru, pe care îi era uşor să-l împlinească şi pe atunci, îl voiu învinui însă cu tărie: a prescurtat şi cele L de capitole, cîte a scos Florian din LII ale părţii I şi n-a tradus şi partea II, tot aşa de frumoasă, dacă nu şi mai mult ca partea I a lui Don Quijote" [7, p. 95]. Altă traducere a lui *Don Quijote*, realizată în secolul al XIX-lea, este cea a junimistului Ştefan G. Vârgolici, „un hispanizant recunoscut" (Al. Popescu-Telega), care, în opinia lui Popescu-Telega, „chiar dacă pare a se ajuta de un text strein, se întemeiază vădit pe unul spaniol" [7, p. 95]. Deocamdată, nimeni dintre cei care s-au ocupat de traducerile româneşti ale romanului *Don Quijote* nu a stabilit despre ce „text strein" poate fi vorba, dar un lucru este cert: Vârgolici a tradus după o ediţie spaniolă, publicată de Librería Española la Madrid în 1857 (pe care Vârgolici a putut s-o consulte sau chiar s-o procure în anii studiilor sale la Madrid), însoţită de notele lui Diego Clemencín (ediţie apărută în anii 1833-1839) şi de cele ale lui Juan Antonio Pellicer y Pilares (publicată în anii 1797-1798). După cum menţionează Al. Popescu-Telega, Ştefan Vârgolici „nu-şi mai permite prelucrarea şi mai ales românizarea lui Eliad" [7, p. 95-96], deoarece traducerea lui Vârgolici confirmă „reacţiunea ce se produsese în Apus împotriva libertăţii fără nici o limită în traducere" [7, p. 96]. Pentru epoca lui Vârgolici era caracteristică o altă concepţie despre traducerea unei opere literare, în care domina principiul fidelităţii faţă de original, excluzîndu-se extremele – atît cea a adaptării textului la gusturile publicului şi ale epocii, cît şi cea a ignorării specificului naţional al literaturii receptoare. Fidelitatea presupunea nu numai păstrarea particularităţilor operei originale, dar şi înscrierea armonioasă, organică în tradiţia naţională şi caracterul specific ale literaturii receptoare şi epocii respective. Confruntarea mai multor fragmente din traducerea lui Vârgolici cu originalul spaniol nu lasă nicio îndoială că traducerea a fost făcută după textul spaniol, chiar dacă în transpunerea românească se întîlnesc mai multe inadvertenţe sau stîngăcii. Al. Popescu-Telega scria cu

BDD-A25988 © 2008 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 17:00:12 UTC)

regret: „În ce priveşte înţelegerea spiritului marei cărţi şi a nuanţării stilului întrebuinţat de Cervantes, Vârgolici nu s-a arătat atît de priceput” [7, p. 101]. Pe lîngă aceasta, traducătorul român a omis sonetele premergătoare, dedicaţia către ducele de Béjar, precum şi vestitul *Prolog*, nemaivorbind de faptul că nu a dus la capăt prima parte a romanului, iar din partea a doua nu a tradus nici un capitol. Una dintre particularităţile acestei traduceri, în opinia lui Popescu-Telega, este şi următoarea: „Şi traduce totul: graiul blînd ironic al lui Cervantes, cînd comentează de la el, gongoricul şi pedantul al cavalerismului, pitorescul şi ţărănescul al lui Sancho şi Teresei, elegantul italianizantul din povestirea *Curiosului*, picarescul al galeoţilor, arcadicul al păstorilor şi păstoriţelor etc. în acelaşi ton şters, fără culoare, fără nuanţe, în care începuse să apară atît de urîtul *deja*… Acesta e marele păcat al lucrării lui Ştefan G. Vârgolici, păcat ce nu i se poate trece atît de uşor cu vederea ca şi celelalte pentru că a făcut dovada că era în stare să lucreze mai bine” [7, p. 102]. Această apreciere este preluată şi de M. Freiberg, care menţiona că traducerea lui Vârgolici era „lipsită de nerv şi de culoare”, de „stiluri multiple, nuanţate, atît de specifice şi măiestrite în original” – toate acestea „precum şi neterminarea ei îi ştirbesc valoarea literară”, cercetătoarea menţionînd că „tălmăcirea romanului va rămîne vreme îndelungată o problemă nerezolvată pentru traducătorii români” [8, p. 90].

Nu ne vom opri asupra altor încercări de traducere, adaptare sau prelucrare fragmentară, cum ar fi cele aparţinînd lui Ion L. Caragiale, Z. Arbore, R. Ghimpe, D. N. Ciotori ş.a., despre care Al. Popescu-Telega scria „că nu sunt nici prea multe, nici prea bune” [7, p. 104], ceea ce nu însemna că traducerea lui *Don Quijote* în română era imposibilă: „Vor fi, desigur, în «Don Quijote» situaţii, fiinţe, episoade, stiluri ce nu se întîlnesc în viaţa şi graiul românesc, dar cu simţire şi dragoste şi pe acestea nu le-am putea apropia fără să le schimonosim. Oricît de vie culoare spaniolă are cartea lui Cervantes, tot s-ar găsi mijloace să nu i se piardă pe de-a întregul în româneşte. Va fi grea traducerea lui «Don Quijote» în graiul nostru, dar nu o socotim imposibilă” [7, p. 105-106].

Această convingere, probabil, l-a făcut pe Al. Popescu-Telega să încerce şi el să traducă romanul *Don Quijote* direct din spaniolă. Şi cu toate că le imputase traducătorilor de pînă la el că nu traduseseră romanul în întregime, traducerea sa, publicată în anii 1944-1945, a rămas, de asemenea, neterminată. „Spre deosebire de celelalte, – menţionează M. Freiberg, – care foloseau versiuni străine, adesea prescurtate şi acelea, şi denaturau esenţa cărţii, accentuînd interpretarea raţionalistă a secolelor anterioare, prezentînd un Don Quijote nebun cu adevărat, o Dulcinee bucolică sau un Sancho ajuns guvernator, versiunea lui Telega urmăreşte îndeaproape textul, încercînd pe cît era posibil respectarea dialogurilor, a varietăţii şi armoniei stilurilor. Însă şi ea face concesii prea mari expresiilor folclorice, chiar atunci cînd textul nu o cere, fiind adeseori prea colorată şi alteori lipsită de haz… Mai interesante sunt notele explicative şi studiul care o precedă. Ele oferă informaţii suplimentare asupra unor pasaje echivoce şi familiarizează publicul cu interpretarea impresionistă, subtilă şi personală a lui Miguel de Unamuno, critic remarcabil şi excesiv admirat de Telega” [8, p. 101].

În perioada interbelică s-au mai făcut traduceri din *Don Quijote*, cea a lui Popescu-Telega fiind cea mai reuşită. M. Freiberg vorbeşte chiar de un „noian de traduceri, rezumări sau prescurtări pentru copii şi tineret, majoritatea popularizatoare şi urmărind amuzamentul cititorului ori dezvoltarea imaginaţiei şi a spiritului de aventură” [8, p. 101], dintre acestea evidenţiindu-se traducerea lui Al. Iacobescu, făcută, probabil, din franceză şi publicată în două volume în 1936.

După mai multe încercări de traducere a lui *Don Quijote*, toate parţiale, prin intermediar sau direct din spaniolă, în anul 1957 apare o nouă traducere, realizată după originalul spaniol, superioară din punct de vedere artistic tuturor celor precedente, aparţinînd lui Ion Frunzetti şi Edgar Papu. Dar şi această ediţie era prescurtată. Ce-i drept, prescurtarea

BDD-A25988 © 2008 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 17:00:12 UTC)

de data aceasta a fost făcută conform unui criteriu destul de judicios: au fost traduse numai capitolele conţinînd subiectul propriu-zis al romanului, omiţîndu-se nuvelele intercalate. Poate era un lucru explicabil în munca traducătorilor sau din alte considerente, dar discutabil sub aspectul unităţii structurale a romanului şi al înţelegerii adecvate a acestuia de către cititori. Or, fără aceste nuvele intercalate *Don Quijote* nu mai este *Don Quijotele* lui Cervantes, prezenţa nuvelelor intercalate constituind una dintre particularităţile geniale ale compoziţiei capodoperei cervantine. De fapt, încă în secolele XVII-XVIII unii traducători şi editori începuseră să elimine aceste nuvele considerate un fel de balast, de „umplutură", cum le-a numit Al. Popescu-Telega. Lucrul acesta nu a putut să nu fie observat de specialişti, traducerea fiind discutată în presă. Al. Dima publica în 1958, în *Iaşul literar*, un articol în care îi îndemna pe traducători să facă o traducere integrală, traducînd şi nuvelele intercalate, al căror loc, rost şi funcţii în roman nu poate fi tăgăduit.

La o lectură atentă a romanului se observă că numărul nuvelelor intercalate în acţiunea principală este mai mare în partea întîi şi mult mai redus în partea a doua, ceea ce nu este deloc întîmplător. Într-un anumit sens, aceste nuvele parcă vin să compenseze cu sentimente şi însuşiri nobile şi elevate realitatea prozaică în care are loc acţiunea romanului. Şi pe măsură ce eroii principali apar tot mai îmbogăţiţi de idei şi de gînduri înalte, umaniste, rolul nuvelelor scade. Ele devin un fel de emanaţie în realitate a conştiinţei lui Don Quijote, conferind parcă un caracter real iluziilor lui, ambele universuri – real şi imaginar (din nuvele) – trecînd unul în celălalt, deşi alteori nuvelele sunt opuse fabulei. Există şi cazuri în care nuvelele intercalate vin să dubleze linia centrală a subiectului sau anumite segmente ale acesteia. În aşa fel, *Don Quijote* apare ca o operă cu o compoziţie bine închegată, unitară, cu un sistem de linii de subiect întrepătrunse şi intercondiţionate. Tocmai din acest punct de vedere, traducerea romanului fără nuvelele intercalate oferă un *Don Quijote* sărăcit, lipsit de ceea ce Cervantes a pus în el. Aceasta i-a făcut, probabil, pe traducătorii ediţiei din 1957 să revină asupra romanului şi să ofere cititorului de limbă română, pentru prima oară abia în 1965, traducerea integrală a romanului. Versiunea lui Ion Frunzetti şi Edgar Papu este realizată după ediţia critică a lui Francisco Rodríguez Marín, apărută prima dată în 1922. Prima parte a romanului este tradusă de Ion Frunzetti, căruia îi aparţine şi traducerea versurilor din ambele părţi. Partea a doua a fost tradusă de Edgar Papu, care a alcătuit şi notele critice, filologice şi istorice pentru întreaga ediţie. „Această ultimă transpunere, menţiona M. Freiberg în studiul său *Cervantes în România*, net superioară celorlalte, efectuată cu răbdare şi pasiune, confruntîndu-se numeroase ediţii în scopul restabilirii originalităţii şi adevăratului sens al eroului, scuturîndu-l de lipsurile, greşelile şi alterările existente pînă astăzi, reuşeşte să fie un echivalent fidel şi valoros din multe puncte de vedere. Ea transmite nu numai sensul profund al marelui roman, dar şi comicul de limbaj, varietatea stilurilor, trecerile armonioase de la un stil la altul, păstrînd parfumul arhaic al operei, elemente extrem de dificil de transpus în altă limbă, ce pregătesc, de altfel, apariţia traducerii perfecte, ideale. Marele ei merit explică ediţiile ulterioare, precum şi ediţia de lux, apărută pe baza aceleiaşi versiuni, ca un omagiu adus marelui Cervantes, ce devine astfel unul dintre clasicii cei mai veneraţi" [8, p. 106]. Ar trebui să reţinem din această apreciere aluzia la faptul că traducerea lui Ion Frunzetti şi Edgar Papu pregăteşte „apariţia traducerii perfecte, ideale", de unde am putea conchide că astfel se sugera ideea unei alte traduceri în română a romanului.

J. Lambert consideră că traducerile sînt, de cele mai multe ori, de natură conservatoare, înscriindu-se uşor în tradiţia literaturii receptoare şi consolidînd anumite tendinţe în dezvoltarea acesteia, mai rar devenind cauza sau stimulul unor inovaţii în această literatură. Iar B. Reizov semnala că numai la prima vedere se pare că problema traducerii şi exigenţele faţă de traducător se dezvoltă pe un alt făgaş specific, ce nu coincide

BDD-A25988 © 2008 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 17:00:12 UTC)

cu dezvoltarea limbii literare. În realitate, limba traducerilor „îmbătrîneşte" mai repede, prin aceasta explicîndu-se apariţia unor traduceri noi ale aceloraşi opere.

Cu mulţi ani în urmă recenzam un volum semnat de Sorin Mărculescu: *Semne de carte*, apărut la Editura Cartea Românească în 1988, o carte de căpătîi a oricărui hispanist român, şi nu numai român. Volumul includea studiile introductive scrise de traducătorul Sorin Mărculescu la propriile traduceri din mari autori ai literaturii clasice spaniole, îndeosebi Cervantes şi Gracián. Citind aceste traduceri, în primul rînd, *Nuvelele exemplare* ale lui Cervantes, dar şi studiul introductiv respectiv, mă gîndeam că dacă cineva cîndva ar putea să încerce o nouă traducere a lui *Don Quijote*, acesta ar putea fi numai Sorin Mărculescu. Spuneam acest lucru studenţilor la cursul de literatură spaniolă şi la seminarul dedicat capodoperei lui Cervantes. Au trecut anii şi iată că în 2004, în ajunul aniversării a 400 de ani de la publicarea primei părţi a lui *Don Quijote* la Madrid, în tipografia lui Juan de la Cuesta, în ianuarie 1605, apare o nouă traducere a lui *Don Quijote*, iar autorul traducerii este tocmai Sorin Mărculescu. Am avut o satisfacţie deosebită că intuisem acest lucru cu mulţi ani în urmă. Regret că nu am expus această intuiţie în recenzia mea la volumul *Semne de carte*, recenzie publicată în „Revistă de lingvistică şi ştiinţă literară" (1992, nr. 6). Ce reprezintă această ultimă traducere românească a lui *Don Quijote* şi în ce măsură poate fi considerată o traducere-interpretare?

Răspunsul îl găsim în *Don Quijote – 400* (*Notă asupra ediţiei de faţă*) şi în eseul *Traducătorul în biblioteca zidită*, semnate de autorul traducerii, hispanistul Sorin Mărculescu, cu care se deschide primul volum al ultimei traduceri româneşti a romanului, care este, de fapt, prima traducere românească integrală datorată unui singur traducător. „Am încercat – mărturiseşte Sorin Mărculescu în *Notă asupra ediţiei de faţă* [9, p. V-VI] – să realizez în versiunea mea ceea ce aş putea numi o «Leiteralitate expresivă», mulîndu-mă cît mai strîns cu putinţă pe textul original, fără a evita repetiţiile, aparentele tautologii (cu efecte întotdeauna foarte interesante în spaniolă), zéugmele, sistemul pronumelor anaforice etc., calchiind uneori chiar expresii idiomatice care mi s-au părut perfect inteligibile, totul fiind consemnat în note. Am respectat forme curente în multe limbi neolatine, dar şocante pentru un anumit hiperpurism lingvistic instalat la noi, am tradus, de pildă, în domeniul comparativelor, fără nici o ezitare, «más eterno» cu «mai etern». Am respectat cu toată atenţia ritmica frazei, am tradus «muzical», reproducînd mai toate clauzulele ritmice, inclusiv pe acelea nesemnalate de ediţiile cu care am lucrat, dar care le-am putut identifica". Traducătorul precizează că proverbele, această piatră de încercare pentru orice traducător al lui *Don Quijote*, „le-am tradus în înţelesul strict al termenului, nu le-am echivalat, păstrîndu-le, ori de cîte ori a fost cazul, structura ritmică, asonanţele sau rimele. Toate proverbele sunt reproduse în note şi în original, cei interesaţi avînd astfel la îndemînă, spre comparaţie şi studiu, întregul tezaur paremiologic al romanului" [9, p. VI]. Iar în privinţa traducerii formelor de limbă arhaizante dispărute, inclusiv pe vremea lui Cervantes, dar pe care scriitorul spaniol le-a repus în circulaţie pentru efectul lor ironic, Sorin Mărculescu nu a mers pe calea tradiţională de echivalare a acestora: „O încercare de folosire a unor forme corespunzătoare în româneşte ar fi fost de-a dreptul hilară şi fără nici un suport în istoria limbii sau a literaturii române, care au cunoscut curbe de evoluţie total diferite de cea spaniolă. Am optat pentru o soluţie radical opusă: pentru a distinge limbajul lui Don Quijote, inspirat din vechile cărţi de cavalerii, am folosit forme de limbă flagrant neologistice şi preţioase, apelînd, pentru un plus de culoare, la unele forme verbale compuse inversate, tot mai puţin utilizate în româna actuală („auzit-am" etc.). Mi-am propus, de altfel, programatic, să evit orice arhaizare sau localizare în spaţiul, generos de altfel, al literaturii române. Formele lexicale mai vechi sau populare au fost utilizate cu parcimonie şi numai cînd echilibrul stilistic o cerea" [9, p. VI]. Autorul traducerii explică cum a procedat şi în cazul numelor proprii: „Am procedat tot conform experienţei

BDD-A25988 © 2008 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 17:00:12 UTC)

acumulate pînă acum în traducerile mele din clasicii spanioli. Cele mai numeroase au fost reținute sub forma lor originală. Pe unele le-am românizat cu discreție (Dulcineea, Galateea, Doroteea, Melibeea etc.), potrivit uzului curent. Pe cele semnificative şi mai ales pe cele cu conotații puternic umoristice le-am echivalat în mod decis, preferînd neutralității riguroase efectul expresiv. Cel mai frapant exemplu este numele celebrului cal al lui Don Quijote care, în loc de Rocinante, sună acum în româneşte Ruşinante. Am dat de fiecare dată în note toate explicațiile şi justificările acestui procedeu, recunosc, destul de îndrăzneț" [9, p. VII]. Cît despre note, acestea sunt foarte numeroase (peste 2000), conținînd nu numai adnotări referitoare la multe personaje istorice şi mitologice, denumiri geografice, termeni de epocă sau de vestimentație, dar şi „aluzii greu sesizabile astăzi, explicația unor jocuri de cuvinte etc.; am făcut şi unele observații stilistice sau privitoare la construcția şi tematica romanului" [9, p. VII]. Sorin Mărculescu a realizat această traducere după ediția Institutului Cervantes, din 1998, îngrijită de Francisco Rico, cu colaborarea lui Joaquín Forradellas şi cu un studiu introductiv semnat de Fernando Lázaro Carreter, dar a consultat şi a utilizat şi numeroase alte ediții anterioare, unele de prestigiu, atît din Spania, cît şi din alte țări.

Din eseul *Traducătorul în biblioteca zidită*, un adevărat studiu de cervantologie şi de quijotologie, aparținînd cervantologului şi quijotologului Sorin Mărculescu, vom reține doar un gînd referitor la autoaprecierea acestei traduceri, după ce traducătorul oferise anterior cititorului de limbă română *Nuvelele exemplare* şi *Muncile lui Persiles şi ale Segismunde*: „Abia acum ceva mai mult de doi ani m-am încumetat să încep traducerea lui «Don Quijote» şi azi, la capătul acestor «munci» în toate sensurile cuvîntului, am înțeles şi eu, pe viu, ceea ce învățasem şi ştiam, şi anume că tocmai cartea aceasta, care primilor săi cititori li s-a părut doar o irezistibilă carte de divertisment şi atît, fără să ascundă nici un mister, este cea mai greu descifrabilă din toate; mi-am construit, visînd să o mulez cît mai strîns pe ceea ce ne-a rămas din prototipul dispărut, propria mea versiune interpretativă, într-un soi de transă şi de frenezie care m-au modificat mai profund decît îmi pot da seama acum. Totul este incrustat în şi printre rîndurile acestei noi versiuni româneşti. Am ajuns însă la capătul ei incapabil să-mi dublez efortul şi cu o abordare critică de sine stătătoare: toată capacitatea interpretativă mi-am cheltuit-o în efortul de a «transplanta» în mod plauzibil capodopera pe alt pămînt şi sub alte zodii, pe înțelesul altui public decît cel de la începutul secolului al XVII-lea, dar făcînd tot posibilul de a-i conserva şi stranietatea, şi rostirea aulic limpidă pentru cititori ai zilelor noastre" [10, p. XXIV]. Astfel, traducerea lui Sorin Mărculescu poate fi considerată şi ea o interpretare, dar o interpretare diferită de traducerile-interpretări de pînă acum. „L-am tradus pe «Don Quijote» încercînd să-l păstrez, măcar virtual şi aluziv, în contextul din care am fost nevoit totuşi să-l smulg, şi să-l propun cititorilor români, ca pe unul din polii literaturii spaniole din Secolul de Aur, la celălalt pol pentru mine situîndu-se, în raport cu el, opera lui Baltasar Gracián, imensul autor baroc, pe care am avut şansa de a-l traduce integral…" [10, p. XXV]. Aş îndrăzni să spun că o dată cu această traducere începe un alt tip de traducere-interpretare, ce nu va întîrzia să atragă atenția cercetătorilor.

Ca să ne putem da seama de particularitățile acestei ultime traduceri româneşti a romanului *Don Quijote*, propun în final să comparăm doar două propoziții de la începutul romanului în traducerea lui Ion Frunzetti şi Edgar Papu şi în cea a lui Sorin Mărculescu:

„*En un lugar de la Mancha*, *de cuyo nombre no quiero acordarme*, *no ha mucho tiempo que vivia un hidalgo de los de lanza en astillero*, *adarga antigua*, *rocín flaco y galgo corredor*. *Una olla de algo mas vaca que carnero*, *salpicon las mas noches*, *duelos y quebrantos los sábados*, *lentejas los viernes*, *algún polomino de añadidura los domingos*, *consumían las tres partes de su hacienda*".

BDD-A25988 © 2008 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 17:00:12 UTC)

„*Într-un sătuc din La Mancha, de-al cărui nume nu țin să-mi aduc aminte, nu-i mult de cînd trăia un hidalgo, din cei cu lance în panoplie, scut vechi, cal ogîrjit şi ogar de hăituit vînatul. Cîte-un ghiveci, mai mult cu carne de vacă decît de berbec, şi seara cele mai adeseori tocană, jumări cu slănină sîmbăta, linte vinerea şi cîte-un porumbel fript duminica, pe deasupra, îi mistuiau trei sferturi din venit*”.

„*Într-un sat de prin La Mancha, al cărui nume n-am cum să-l țin minte, trăia nu de mult un hidalg dintre cei cu lance-n rastel, pavăză veche din piele, gloabă costelivă şi ogar de vînătoare. Rasol, mai mult cu vacă decît oaie, salăți de răcituri mai mereu seara, ofuri şi stropşiri sîmbăta, linte vinerea, cîte-un porumbel pe deasupra duminica îi înghițea trei pătrimi din venituri*”.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. L. Cifor, *Principii de hermeneutică literară*, Iaşi, 2006.
2. P. Chavy, *Domaines et fonctions des traductions françaises à l'aube de la Renaissance* // *Revue de littérature comparée*, 1989, nr. 2.
3. В. Е. Багно, *Переводы «Дон Кихота» как интерпретации*. В кн.: *Сервантесовские чтения*, Ленинград, 1988.
4. M. de Cervantes, *Don Quijote de la Mancha*, vol. I-II (traducere de Sorin Mărculescu), Piteşti, 2004.
5. S. Pavlicencu, *Receptarea literaturii spaniole în spațiul cultural românesc. Partea I.*, Chişinău, 1994; S. Pavlicencu, *Tentația Spaniei. Valori hispanice în spațiul cultural românesc*, Chişinău, 1999.
6. P. Cornea, *De la Alexandrescu la Eminescu. Aspecte, figuri, idei*, Bucureşti, 1966.
7. Al. Popescu-Telega, *Pe urmele lui Don Quijote*, Bucureşti, 1942.
8. M. Freiberg, *Cervantes în România*. // *Studii de literatură universală şi comparată*, Bucureşti, 1971.
9. S. Mărculescu, *DON QUIJOTE – 400. Notă asupra ediției de față*. // Cervantes, *Don Quijote de la Mancha*, vol. I, Piteşti, 2004.
10. S. Mărculescu, *Traducătorul în biblioteca zidită*. // Cervantes, *Don Quijote de la Mancha*, vol. I, Piteşti, 2004.

BDD-A25988 © 2008 Academia de Ştiințe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 17:00:12 UTC)